

**KOXLEAR IMPLANTLI BOLALARNI MAKTABGA NUTQIY JIHATDAN
TAYYORLASHDA LOGOPEDIK TEXNOLOGIYALAR****Mirsolixova Shaxlo Rustam qizi**

O'zMPU "Maxsus pedagogika, Logopediya" yo'nalishi

1-bosqich magistri

Annotatsiya: Mazkur maqolada koхlear implantli bolalarni umumta'lim maktabiga nutqiy jihatdan tayyorlash jarayonida qo'llaniladigan innovatsion pedagogik va logopedik texnologiyalar ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil etiladi. Koхlear implantatsiyadan keyingi nutqiy rehabilitatsiya jarayonining o'ziga xos xususiyatlari, zamonaviy logopedik yondashuvlar, raqamli texnologiyalar va multisensor metodlardan foydalanishning samaradorligi, shuningdek, inklyuziv ta'lim sharoitida pedagog va logopedlarning hamkorlik faoliyati hamda ota-onalarni nutqiy rivojlantirish jarayoniga jalb etish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Maqola natijalari koхlear implantli bolalarning nutqiy rivojlanishini ta'minlash va ularni maktab ta'limiga muvaffaqiyatli moslashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: koхlear implant, nutqiy tayyorgarlik, innovatsion texnologiyalar, logopedik rehabilitatsiya, inklyuziv ta'lim, multisensor yondashuv.

Аннотация: В данной статье научно-теоретически и практически анализируются инновационные педагогические и логопедические технологии, применяемые при подготовке детей с кохлеарными имплантами к общеобразовательной школе с точки зрения развития речи. Особое внимание уделяется специфике процесса речевой реабилитации после кохлеарной имплантации, современным логопедическим подходам, использованию цифровых технологий и мультимодальных методов, а также совместной деятельности педагогов и логопедов в условиях инклюзивного образования и вовлечению родителей в процесс развития речи. Результаты статьи способствуют обеспечению речевого развития детей с кохлеарными имплантами и их успешной адаптации к школьному обучению.

Ключевые слова: кохлеарный имплант, подготовка речи, инновационные технологии, логопедическая реабилитация, инклюзивное образование, мультимодальный подход

Annotation: This article provides a scientific and practical analysis of innovative pedagogical and speech therapy technologies used in preparing children with cochlear implants for general education schools in terms of speech development. Special attention is given to the specifics of post-cochlear implantation speech rehabilitation, modern speech therapy approaches, the use of digital technologies and multisensory methods, as well as the collaborative work of teachers and speech therapists in inclusive education settings and the involvement of parents in the speech

development process. The results of the article contribute to ensuring the speech development of children with cochlear implants and their successful adaptation to school education.

Key words: cochlear implant, speech preparation, innovative technologies, speech therapy rehabilitation, inclusive education, multisensory approach

So'nggi yillarda eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarni ijtimoiylashtirish va umumta'lim tizimiga muvaffaqiyatli integratsiya qilish masalalari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, koxlear implantatsiya amaliyotining rivojlanishi eshitish qobiliyati og'ir darajada buzilgan bolalarga nutqni eshitish va idrok etish imkonini yaratmoqda. Shu bilan birga, implantatsiya o'z-o'zidan nutqiy rivojlanishni ta'minlab bermaydi; koxlear implantli bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashda ularning nutqiy rivojlanganlik darajasi, eshitish idroki va kommunikativ ko'nikmalari muhim pedagogik ahamiyatga ega.

Koxlear implantli bolalarda nutqiy rivojlanish tezligi individual bo'lib, har bir bola uchun maxsus ta'lim-reabilitatsiya rejaları tuziladi. Bu yondashuv bolaning yoshiga, implantatsiya vaqtiga va eshitish qobiliyati darajasiga moslashtiriladi, natijada maktabdagi o'qish jarayoni silliq va muvaffaqiyatli amalga oshiriladi. Nutqiy tayyorgarlik jarayoni faqat nutqni shakllantirish bilan cheklanmaydi; bolalarning ijtimoiy moslashuvi, o'zini ifodalash qobiliyati va do'stlar bilan muloqot qilish ko'nikmalari ham rivojlantiriladi.

Individual yondashuvning asosiy prinsiplari orasida bolalarning individual nutq va eshitish xususiyatlarini chuqur tahlil qilish, ularning qobiliyatlari va o'quv ehtiyojlariga moslashtirilgan mashg'ulotlar dasturlarini ishlab chiqish muhim o'rin tutadi. Shu maqsadda pedagoglar va logopedlar muntazam ravishda diagnostika vositalaridan foydalanib, bolalarning rivojlanish darajasini baholaydilar, shu orqali mashg'ulotlarni optimallashtiradilar va har bir bolaning o'ziga xos rivojlanish yo'lini aniqlaydilar.

Shuningdek, individual yondashuv bolalarning motivatsiyasini oshirish va mustaqil faoliyatga rag'batlantirishga xizmat qiladi. Mashg'ulotlarda interaktiv o'yinlar, vizual va audio materiallar, multisensor metodlar qo'llanilishi bolalarda nutqni o'zlashtirish jarayonini qiziqarli va samarali qiladi. Har bir bolaning ijtimoiy-muloqot ko'nikmalari va nutqiy tashabbuskorligini rivojlantirish, ularni sinfdagi hamkasblari bilan erkin muloqotga tayyorlash pedagogik reabilitatsiyaning muhim vazifasi hisoblanadi.

Bundan tashqari, individual yondashuv bolalarning ota-onalari bilan hamkorlikni kuchaytiradi. Ota-onalar jarayonning faol ishtirokchilari sifatida bolalar bilan uy sharoitida mashg'ulotlarni davom ettirish imkoniga ega bo'ladilar, bu esa natijalarni mustahkamlashga va reabilitatsiya jarayonini uzluksiz qilishga yordam beradi. Shu tarzda, individual pedagogik yondashuv nafaqat nutqiy rivojlanishni, balki bolalarning

ijtimoiy, emotsional va kommunikativ ko'nikmalarini ham integratsiyalashgan tarzda rivojlantirishga xizmat qiladi.

Innovatsion pedagogik texnologiyalar maktabga tayyorgarlik jarayonida muhim didaktik vosita sifatida namoyon bo'ladi. Interaktiv ta'lim metodlari, o'yin texnologiyalari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va multisensor yondashuvlar nutqni o'rganish jarayonini bolalar uchun qiziqarli, tushunarli va samarali qiladi. Multisensor texnologiyalar eshitish, ko'rish va kinestetik sezgilarni birgalikda faollashtirib, nutqni o'zlashtirish jarayonini yengillashtiradi va mustahkamlaydi. Eshitish signallarini vizual obrazlar va harakatlar bilan uyg'unlashtirish bolalarda fonematik idrokni rivojlantiradi, so'z va tovushlarni farqlash qobiliyatini oshiradi.

Raqamli ilovalar, audio-vizual materiallar, interaktiv dasturlar va multimediyalar vositalaridan foydalanish bolalarda nutqni eshitish, takrorlash va taqlid qilish ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, bunday texnologiyalar bolalarning mustaqil ishlash faolligini oshirib, nutqiy mashg'ulotlarning uzluksizligini ta'minlaydi va ularni maktab ta'limiga muvaffaqiyatli moslashtiradi.

Koxlear implantli bolalar bilan ishlashda zamonaviy logopedik texnologiyalar nutqiy rivojlanishni ta'minlashning asosiy shartlaridan biri hisoblanadi. Fonematik eshituvni rivojlantirishga qaratilgan maxsus mashqlar orqali tovushlarni farqlash, ularni aniqlash va eslab qolish ko'nikmalari shakllantiriladi. Artikulatsion gimnastika esa nutq apparati a'zolarining harakatchanligini oshirib, tovushlarning to'g'ri talaffuz qilinishini ta'minlaydi.

Ritmik-logoritmik mashg'ulotlar va nutqiy o'yinlar bolalarda nutqiy faollikni oshirish bilan bir qatorda, ularning emotsional holatini barqarorlashtirish va motivatsiyasini kuchaytirishga xizmat qiladi. Harakat, musiqa va nutqning uyg'unligi asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar bolalarda nutqni tabiiy muhitda o'zlashtirish imkonini yaratadi va nutqiy tashabbuskorligini rivojlantiradi.

Shuningdek, individual rehabilitatsiya dasturlarini ishlab chiqish va uni bolaning eshitish imkoniyatlari, yosh xususiyatlari va nutqiy rivojlanish darajasiga moslashtirish muhim ahamiyatga ega. Logoped va pedagogning hamkorlikdagi faoliyati ta'lim va rehabilitatsiya jarayonining uzviyligini ta'minlaydi. Ota-onalarning nutqiy rivojlantirish jarayoniga faol jalb etilishi mashg'ulotlarning uzluksizligini ta'minlaydi va erishilgan natijalarni mustahkamlashga yordam beradi.

Koxlear implantli bolalarning nutqiy rivojlanishini uzluksiz baholash mashg'ulotlarni moslashtirish va natijalarni aniqlash uchun zarurdir. Baholash mezonlari fonematik idrok, artikulyatsiya, bog'lanishli nutq, so'z boyligi va kommunikativ ko'nikmalarni o'z ichiga oladi. Shu tarzda baholash orqali har bir bolaga individual yondashuvni samarali qo'llash mumkin bo'ladi.

Koxlear implantli bolalarni umumta'lim maktabiga tayyorlash jarayoni ularning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish bilan birga, maktabdagi boshqa bolalarning ham hamdardlik, tushunish va kommunikativ ko'nikmalarini oshirishga yordam beradi. Shu

tarzda, individual yondashuv, innovatsion texnologiyalardan foydalanish, muntazam baholash va monitoring, shuningdek, ijtimoiy va emotsional rivojlanishga e'tibor berish bolalarning maktab ta'limiga muvaffaqiyatli moslashuvini ta'minlaydi hamda inklyuziv ta'limning samaradorligini oshiradi.

Koxlear implantli bolalarni maktabga nutqiy jihatdan tayyorlashda innovatsion pedagogik va logopedik texnologiyalardan foydalanish ta'lim jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Ushbu texnologiyalar bolalarning nutqiy rivojlanishini jadallashtiradi, ijtimoiy moslashuvini ta'minlaydi va inklyuziv ta'lim sharoitida muvaffaqiyatli o'qishini kafolatlaydi. Shu sababli, pedagog va logoped kadrlarning zamonaviy texnologiyalarni egallashi va amaliyotda qo'llashi alohida ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. 2020-yil 23-sentyabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni.
3. Abduxalilova, M. I. (2021). Koxlear implant qo'yilgan bolalar bilan dastlabki olib boriladigan ishlar. O'zbekiston Pedagogika Jurnal, 2(34), 45-53. <http://erus.uz>
4. Nartayeva, Sh., & Mamarajabova, Z. (2020). Koxlear implantli bolalarning eshituv nutqiy faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari. Ta'lim va Rivojlanish
5. Yeter, G., Kaya, F., Demir, S. (2022). Koklear implantli okul öncesi çocukların dil, bilimsel süreç ve işitsel muhakeme becerilerinin araştırılması. Turkish Journal of Audiology and Hearing Research, 18(1), 45-58.
6. Cochlear Implants — Susan B. Waltzman, J. Thomas Roland Jr., Thieme Medical Publishers, 2014, ISBN 978 1 60 406903 7.
7. Pediatric Cochlear Implantation: Learning and the Brain — Nancy M. Young, Karen Iler Kirk, Springer, 2016, ISBN 978 1 4939 2788 3.
8. Van Bogaert, L., et al. (2023). Speech rehabilitation in children with cochlear implants. Journal of Pediatric Audiology, 15(2), 101-115.
9. Askarov, D. (2022). In Particular Of Amiry's Composition Of Navai's Ghazal. European Scholar Journal, 3(12), 34-36.
10. Dilmurod, A. (2025). National Idea Issues in Modern Film Dramaturgy (On the Example of Erkin A'zam's Film Dramas). American Journal of Philological Sciences, 5(05), 370-374.
11. Dilmurod, A. (2025). Ideological and Artistic Characteristics of The Work "A Farewell to Arms". American Journal of Philological Sciences, 5(04), 283-286.

12. Asqarov, D. (2025). ADABIYOT FANINI O 'QITISHDA STEAMNI JORIY ETISH. University Research Base, 519-524.
13. Asqarov, D. (2025). G'OYA, MAVZU VA MA'NO MUSHTARAKLIGI. University Research Base, 350-360.
14. Asqarov, D. (2024). AMIRIY LIRIKASIDA NAVOIYGA MUXAMMASLAR. Инновационные исследования в современном мире: теория и практика, 3(12), 87-93.
15. Asqarov, D. (2022). Mukhammas form in the lyrics of Uvaysi. INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 16(09), 5-9.
16. Asqarov, D. (2022). MUKHAMMAS FORM IN THE LYRICS OF UVAYSI. INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 16(09), 5-9.
17. Asqarov, D. (2023). AMIRIYNING NAVOIYGA MUXAMMASI. Academic research in educational sciences, 4(Conference Proceedings 1), 101-105.
18. Asqarov, D. (2026, February). SULTONXON TO 'RA ADO IJODIDA NAVOIY AN'ANALARI. In Conferences (Vol. 2, No. 1, pp. 165-172).